

PŘEDSMLUVNÍ ODPOVĚDNOST V ZÁVAZKOVÉM PRÁVU JAKO POSÍLENÍ AUTONOMIE VŮLE STRAN?

LENKA DOUBRAVOVÁ

Masaryk University, Faculty of Law, the Czech Republic

Abstract in original language:

Předsmluvní odpovědnost není v současném právním řádu České republiky explicitně upravena, ale počítá s ní návrh nového občanského zákoníku, kterým by mělo dojít k posílení autonomie vůle stran v procesu uzavírání smluv. Cílem tohoto příspěvku je analyzovat současnou právní úpravu a zkonfrontovat ji jednak s připravovaným kodexem, jednak provést komparaci se dvěma vybranými frankofonními evropskými státy. Závěrem dojde ke shrnutí poznatků a k doporučením de lege ferenda.

Key words in original language:

Předsmluvní odpovědnost (*culpa in contrahendo*); autonomie vůle; dobrá víra; náhrada škody; ochrana informací; zásada prevence.

Abstract:

Precontractual liability is not actually expressly defined in Czech legislation, but the proposal of new civil codex regulates it. The aim of the new regulation is to enforce the parties' autonomy during the process of concluding contracts. This paper analyses the actual legislation, compare it with the codex in preparation and with two chosen foreign francophone European countries. Finally the conclusions will be made and some recommendations de lege ferenda will be proposed.

Key words:

Precontractual liability (*culpa in contrahendo*); parties' autonomy; good faith; compensation for damage; protection of information; principle of prevention

Úvod

Návrh nového občanského zákoníku obsahuje i ustanovení o předsmluvní odpovědnosti. V důvodové zprávě k předmětným ustanovením je zdůrazňována nutnost této změny jako posílení autonomie vůle stran v závazkovém právu. Je vskutku absence explicitní předsmluvní odpovědnosti v současné právní úpravě problém? Dojde zákonným zakotvením této odpovědnosti opravdu k posílení autonomie vůle stran? Cílem tohoto příspěvku je rozbor současné právní úpravy v oblasti předsmluvní odpovědnosti a komparace s navrhovanými změnami v novém občanském zákoníku. Rovněž dojde ke srovnání se zahraničními právními úpravami.

Na samotný úvod je třeba zdůraznit, že předsmluvní odpovědnost není žádnou revoluční právní novinkou. Již římské právo používá pojem *culpa in contrahendo* jako výraz pro nedbalost při uzavírání smlouvy způsobující nesouhlas vůle s projevem. Jednalo se o odpovědnost za zaviněné nedorozumění, event. omyl. To znamená, že kontrahendi odpovídali

nejen na splnění smlouvy, ale i za škodu, která by druhému vznikla z toho, že vinou partnera nevznikla smlouva platná.¹

Současná právní teorie chápe princip smluvní svobody ve dvou směrech. Za první se jedná o svobodu každého rozhodnout se, zda a s kým smlouvu uzavře, za druhé se pak projevuje ve svobodě určit obsah této smlouvy. Oba principy se opírají o obecnou zásadu, na níž stojí celé soukromé právo: soukromoprávní subjekty mají oprávnění samostatně rozhodovat o svém právním postavení.²

1. Současná právní úprava

Platná legislativa tedy nezná institut předsmluvní odpovědnosti, tedy odpovědnosti za škodu vzniklou porušením předsmluvní povinnosti. Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "obchodní zákoník") sice určuje podmínky, za nichž vzniká odpovědnost za neplatnost právního úkonu (ustanovení § 268 obchodního zákoníku) a za porušení povinnosti ochrany informací (ustanovení § 271 obchodního zákoníku), nicméně dopad této právní úpravy je omezen jen na situace v citovaných ustanovením předvídané. Totéž platí o úpravě odpovědnosti za neplatnost právního úkonu obsažené v ustanovení § 42 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "občanský zákoník"). Není obecně důvod, proč by se zákonná povinnost vyplývající z ustanovení § 415 občanského zákoníku označovaná jako zásada prevence neměla vztahovat i na chování potenciálních smluvních partnerů při jednání o uzavření smlouvy³.

Podle české právní úpravy závazkového práva (tedy jak podle občanského, tak i obchodního zákoníku) přichází v úvahu v předsmluvní fázi následující odpovědnosti⁴:

- odpovědnost za neplatnost smlouvy, která je řešena jinak v obchodním (ustanovení § 268) a jinak v občanském zákoníku (ustanovení § 42). V prvním z citovaných zákoníků dochází k odkazu na náhradu škody vzniklou porušením smluvní povinnosti a v druhém případě je pouhý odkaz na obecnou úpravu.
- informační povinnost v souvislosti s uzavíráním smlouvy, která je ale obecně zakotvena pouze výjimečně. Jedná se zejména o případy, kdy je druhou stranou spotřebitel. V některých případech zakládá neplatnost právního úkonu, někdy je důvodem pro odstoupení.
- povinnost předcházet sporům ve smyslu ustanovení § 43 občanského zákoníku.
- prevenční povinnost obsažená v ustanovení § 415 občanského zákoníku. Její koncept ale není jednoznačně rozpracován (až na judikaturu Nejvyššího soudu, která bude rozebrána níže).

¹ Bartošek, M.: Encyklopedie římského práva, Praha: Academia, 1994, s. 80.

² Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P.: Kurs obchodního práva. Obchodní závazky, Praha: C.H.Beck, 2003, s. 9.

³ http://www.profipravo.cz/index.php?page=article&id_category=11&id_article=244660&csum=8bd89e37

⁴ Dělení převzato z Hulmák, M.: Uzavírání smluv v civilním právu, Praha: C.H.Beck, 2008, s. 154-163.

- jednání v rozporu s dobrými mravy, klasicky chápáno jako šikanózní výkon práva. Nejčastěji půjde o případy, kdy jedna ze stran vstupuje do procesu vyjednávání smlouvy bez úmyslu smlouvu uzavřít, tedy pouze s úmyslem způsobit druhé straně újmu. Odpovědnost za škodu podle ustanovení § 424 občanského zákoníku vzniká ale pouze v případě, kdy škůdce jedná úmyslně.

- zneužití informací ve smyslu ustanovení § 271 obchodního zákoníku

- porušení smluvní povinnosti, jelikož strany mají samozřejmě možnost upravit si nejen samotný kontraktační proces, ale i odpovědnost v rámci něj.

K předšmluvní odpovědnosti se v rámci své rozhodovací činnosti vyjádřil i Nejvyšší soud České republiky. Potvrdil rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 2. června 2004, č.j.5 Cmo 502/2003-133, který konstatoval, že v podmínkách českého právního řádu je aplikace institutu předšmluvní odpovědnosti komplikovaná, protože neexistuje pozitivní právní úprava, na základě které by bylo možný takový nárok posoudit. V souvislosti s jednáním o uzavření smlouvy totiž většině podnikatelských subjektů nutně vznikají předvídatelné náklady, přičemž je zřejmé, že i přes vynaložení těchto nákladů ne každé jednání vyústí v uzavření smlouvy. Měla-li by být dána povinnost k úhradě nákladů vzniklých v souvislosti s jednáním o uzavření smlouvy, aniž by existovala konkrétní dohoda stran v tomto směru, muselo by jít dle názoru Vrchního soudu v Praze o náklady nikoli obvyklé. V úvahu přichází zaprvé úhrada nákladů založena na existenci obchodních zvyklostí podle ustanovení § 264 odst. 1 obchodního zákoníku, kdy by bylo možné u určitého obchodu či zboží počítat s případnou úhradou některých nákladů i tehdy, pokud by k uzavření smlouvy nedošlo. Druhou alternativou je tzv. prevenční povinnost podle ustanovení § 415 občanského zákoníku. Jestliže v rámci jednání o uzavření smlouvy jeden z potenciálních smluvních partnerů dává druhému naději, že k uzavření smlouvy dojde, například tím, že žádá dopracování některých podmínek nebo další doplnění a v souvislosti s tímto jednáním a dalšími požadavky vznikají druhé straně další náklady, bylo by při extenzivním výkladu na takový případ možné aplikovat citované ustanovení. To však jen za předpokladu existence konkrétního ujednání, z něž by bylo možno dovodit porušení práva nebo povinnosti jedním z možných smluvních partnerů.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. října 2006, č.j. 29 Odo 1166/2004, jehož právní názor je závazný pro soud prvního stupně i pro odvolací soud, považuje právní posouzení věci odvolacím soudem, jak je popsáno výše, v zásadě za správné v obou jeho částech.

Zajímavý je i pohled ze strany mezinárodního práva soukromého, přesněji právní normy nařízení Řím II. Podle článku 1 se toto nařízení vztahuje na mimosmluvní závazkové vztahy občanského a obchodního práva v případě kolize právních řádů. Aplikace nařízení je tedy možná pouze v případě vztahu s mezinárodním prvkem, a to na mimosmluvní závazky - tedy civilní delikty a kvazidelikty (bezdůvodné obohacení a jednatelství bez příkazu). Nařízení ovšem pod pojem mimosmluvní závazek zahrnuje také tzv. předšmluvní odpovědnost, i když je toto zahrnutí diskutabilní. Stejně tak si lze totiž představit, že by se na případy mimosmluvní odpovědnosti použila Římská úmluva o právu rozhodném pro závazky ze smluv. Pokud se ovšem budeme držet nařízení Řím II, odkazuje v případě předšmluvní odpovědnosti základní kolizní norma (bez ohledu na to, zda došlo ke skutečnému uzavření smlouvy) na právo, které se použije na smlouvu nebo které by se na ni použilo, kdyby byla uzavřena. Pokud tímto způsobem nelze rozhodné právo určit, bude se postupovat podle článku 12 odst. 2, který odkazuje na právo země, ve které škoda vznikla, nebo mají-li strany

obvyklé bydliště ve stejné zemi v okamžiku, kdy došlo ke skutečnosti, jež vedla ke vzniku škody, pak právo této země (*lex communis*)⁵.

Na základě rozboru výše by bylo možné shrnout, že i když není předsmulvná odpovědnost explicitně našim právním řádem jako samostatný institut upravena, vše nasvědčuje tomu, že je do jisté míry uznávána. Diskutabilní ovšem zůstává otázka náhrady vynaložených nákladů.

2. Návrh nového občanského zákoníku

Dle důvodové zprávy k návrhu občanského zákoníku⁶ náš právní řád postrádá ustanovení o předsmulvné odpovědnosti. Výjimkou je jen ustanovení § 271 obchodního zákoníku o důvěrných informacích. Jak již bylo ale naznačeno v první části mého příspěvku, i současná právní úprava a judikatura zahrnuje pod předsmulvnou odpovědnost širší právní rámec, který byl shrnut výše do sedmi bodů. Význam nové úpravy by tedy měl být v kodifikaci této roztržité úpravy a mělo by dojít k jejímu zpřehlednění.

Již samotné paragrafové znění prošlo připomínkovým řízením a všechna tři ustanovení o předsmulvné odpovědnosti (původně ustanovení § 1527-9) prošla jistými změnami (v konsolidované verzi ustanovení § 1470-1472), aniž by byly nějak blížeji vysvětleny v důvodové zprávě. Je až s podivem, že důvodová zpráva zůstala do písmene stejná.

Věcný záměr nového občanského zákoníku konstatuje, že návrh upravuje po vzoru ustanovení § 271 obchodního zákoníku předsmulvnou odpovědnost. Jde tedy zejména o zneužití získaných informací. Dále je v rámci návrhu zavedena i úprava odpovědnosti za jednání při uzavření smlouvy (*culpa in eligendo*). Upraveny jsou jednak následky jednání, kdy jedna ze stran uzavírajících smlouvy od uzavření smlouvy bez vážného důvodu a v rozporu s principem dobré víry ustoupí, jednak jednání, kdy jedna ze stran vyvolala kontraktní jednání s druhou stranou pouze za účelem zmaření smlouvy této strany s třetí osobou. Návrh nepočítá s fikcí vzniku zmařené smlouvy, ale poškozenému se založí nárok na náhradu škody. Při této příležitosti by se mělo dle věcného návrhu zvážit, zda poškozenému nepřiznat také právo na přiměřené zadostiučinění⁷.

Navržená úprava vychází rovněž z návrhu CEC (čl. 6 až 8) a je dle důvodové zprávy důsledně založena na smluvní svobodě. Na druhou stranu se snaží chránit dobrou víru osoby, se kterou je jednáno.

Hospodářská komora České republiky, která připomínkovala původní návrh občanského zákoníku se zaměřením na ustanovení týkající se podnikatelů a podnikatelských subjektů, má ale na posílení smluvní svobody jiný názor⁸. I když obecně komora vítá návrh kodexu a

⁵ <http://www.epravo.cz/top/clanky/nova-kolizni-uprava-mimosmluvnich-zavazku-na-komunitarni-urovni-54994.html>

⁶ <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>

⁷ nett.aid.cz/sbornikOZ/textydown/vecnyzamerov.rtf

⁸

http://www.hkcr.cz/Files/P%20C5%99ipom%20C3%ADnkov%20C3%A1n%20C3%AD%20z%20C3%A1kon%20C5%AF/Materialy/78_P%20C5%99ipom%20C3%ADnky%20HK%20C4%8CR_Ob%20C4%8Dansk%20C3%BD%20z%20C3%A1kon%20C3%ADk_final.pdf

oceňuje jeho pojetí a rovněž zakotvení předsmulvné odpovědnosti, vyjadřuje na druhou stranu některé dílčí obavy. Zdůrazňuje zejména, že je prakticky velmi složité prokázat nedostatek úmyslu smlouvu uzavřít. Komora se proto domnívá, že ustanovení § 1528 (nyní §1470 a § 1471) ve svém důsledku může vyvolat spíše omezení privátní autonomie vůle stran než posílení jejího významu, alespoň tedy v kontextu případného rozhodnutí ukončit jednání o uzavření smlouvy. Rovněž kritizuje až příliš výraznou komercializaci návrhu, jelikož například ustanovení o ztrátě z neuzavřeného obchodu (současné ustanovení § 1470 odst. 3) není totiž omezeno jen na vztahy mezi podnikateli. Na závěr zmiňuje komora svůj negativní postoj k nejasnému pojmu "spravedlivý důvod", jenž je použit v souvislosti s ukončením jednání o uzavření smlouvy (ustanovení § 1470 odst. 2). Tato možnost žalovat někoho, kdo si v nějaké, byť pokročilé, fázi jednání rozmyslí uzavření smlouvy, dává "obrovský prostor těm silnějším ve vztahu vynutit si uzavření smlouvy". Dle názoru komory není ani tak důležité, zda by bylo případné žalobě vyhověno, ale jde o možnost "tlačit na protistranu otevřením nekonečného soudního řízení používáním různých předběžných opatření atd." Komora své stanovisko uzavírá tvrzením, že "institut smluvní odpovědnosti dává prostor k nátlaku silnější smluvní (či přesněji předsmulvné) strany a omezuje tedy smluvní volnost slabšího partnera."

Závěrem k návrhu nového občanského zákoníku nezbyvá než podotknout, že je třeba ocenit snahu zákonodárce o kodifikaci norem předsmulvné odpovědnosti a její jasné vymezení, na druhou stranu zůstává nejasná otázka náhrada škody, zejména co týče ztráty z neuzavřeného obchodu.

3. Zahraniční právní úpravy

V poslední části příspěvku dojde ke komparaci institutu předsmulvné odpovědnosti se zahraničními právními řády. S ohledem na skutečnost, že tato oblast byla již částečně monitorována⁹, zaměřím se pouze na frankofonní oblasti, kterým buď byla věnována menší, nebo žádná pozornost, přesněji na Francii a Švýcarsko.

Francouzská právní úprava zdůrazňuje dvě pravidla, kterými se musí strany řídit v průběhu kontrakčního procesu¹⁰. Za prvé zejména platí, že kontraktace může být kdykoli ukončena, jelikož strany ještě nejsou vázány závazkem. Za druhé ale musí být proces směřující k uzavření smlouvy veden v dobré víře. Každá ze stran musí tedy řádně informovat předsmulvného partnera a zejména nesmí prodlužovat kontrakční proces, pokud se již rozhodl smlouvu uzavřít. V důsledku toho tedy strana, která ukončí proces směřující k uzavření smlouvy bez spravedlivého důvodu a náhle¹¹ (například pouhým "prásknutím" telefonu) nejedná v dobré víře a dopustila se jednání, které zakládá odpovědnost. Jedná se o odpovědnost deliktní ve smyslu článku 1382 Code civil¹², která předpokládá jednání, škodu a kauzální nexus mezi nimi. Zajímavostí je, že předsmulvné odpovědnost se dle francouzské právní teorie blíží odpovědnosti za brutální porušení slibu uzavřít manželství.

⁹ Hulmák, M.: Uzavírání smluv v civilním právu, Praha: C.H.Beck, 2008, s. 164-172.

¹⁰ Légier, G.: Droit civil. Les obligations, Paříž: Éditions Dalloz, 2005, s. 29.

¹¹ Francouzská právní teorie používá dokonce termín "brutálně".

¹² Originální znění je dostupné na <http://admi.net/code/CCIVILL0-1382.html>

Z výše uvedeného plyne dle mého názoru velmi zajímavá paralela s návrhem našeho občanského zákoníku. Jedna z výtek Hospodářské komory ČR směřovala proti pojmu "spravedlivý důvod", který se ve francouzské úpravě rovněž používá a je měřítkem pro přiznání odpovědnosti. Je pravda, že vágní pojmy obecně snižují právní jistotu stran, na druhou stranu by bez nich náš právní řád nemohl fungovat a dávají možnost posuzovat každý případ zvláště, se zvážením všech specifik a okolností.

Švýcarská právní teorie¹³ dedukuje z pravidla dobré víry, že strany, které vstupují do předmluvních vyjednávání, mají jisté povinnosti. Strany si mohou samozřejmě dohodou upravit i předmluvní pravidla-jako např. dočasnou exkluzivitu (neboli závazek nevést jednání o uzavření smlouvy s jinou stranou), úplatu za některé úkony (například vypracování nabídky), ochranu důvěrných informací apod. Judikatura švýcarských soudů¹⁴ rozlišuje čtyři předmluvní povinnosti:

a) Povinnost jednat vážně: s respektováním zásady smluvní svobody a možností kdykoli (a to i bez udání důvodu) jednání o uzavření smlouvy ukončit je třeba ctít zásadu dobré víry. Porušení této povinnosti může mít za následek náhradu škody.

b) Povinnost informovat druhou stranu a radit ji: záleží samozřejmě na okolnostech, smluvních stranách¹⁵, typu smlouvy apod. Porušení této povinnosti může zejména znamenat neplatnost smlouvy (z důvodu omylu) a v některých případech i náhradu škody.

c) Povinnost se sám informovat: každý, kdo vstupuje do jednání o uzavření smlouvy je povinen shánět veškeré informace, které lze od něj spravedlivě očekávat a jednat opatrně a pozorně. Obecně tedy nemůže strana, které si nesehnala dostatečné informace, namítat svůj omyl, jen za určitých podmínek se může vyplatit a to tak, že druhé straně nahradí způsobenou škodu.

d) Povinnost jednat poctivě: tedy obecná povinnost neohrožovat druhou stranu, nevyvíjet na ni protiprávní nátlak, nešířit důvěrné informace a jednat v souladu s dobrými mravy.

Švýcarská právní úprava tedy rozlišuje v případě porušení výše zmíněných předmluvních povinností situace, kdy byla a kdy nebyla smlouva uzavřena. Pokud smlouva byla uzavřena, může dotčená strana namítat nedostatek vůle a odstoupit od smlouvy, popř. se domáhat její neplatnosti. Teorie absorpce ale tvrdí, že se uplatní smluvní odpovědnost, která jakoby "pohltní" předmluvní. Pokud ovšem smlouva není uzavřena, může se dotčená strana domáhat náhrady škody. Tento druhý případ je považován za jakousi "čistou podobu" předmluvní odpovědnosti. Ovšem o povaze této odpovědnosti nepadá shoda. Nejedná se ani o deliktní odpovědnost, ani o smluvní odpovědnost, judikatura švýcarských soudů v ní vidí specifický druh odpovědnosti, který má některé prvky z deliktní a některé ze smluvní odpovědnosti.

¹³ Tercier, P.: Le droit des obligations, Zurich: Schulthess Médias Juridiques SA, 2004, s. 123-126.

¹⁴ Rozhodnutí soudu jsou ve Švýcarsku pramenem práva.

¹⁵ Je třeba si uvědomit, že švýcarské závazkové právo je jednotné, není tak jako u nás rozděleno mezi občanský a obchodní zákoník podle subjektů.

Dalo by se tedy shrnout, že švýcarská legislativa, stejně tak jako například česká, výslovně institut předsmuvní odpovědnosti neupravuje, ale judikatura jako pramen práva určitá pravidla výkladem dovodila. Interpretace předsmuvní odpovědnosti jako specifického druhu je mi velmi blízká a dle mého názoru výborně vystihuje předmětný institut.

Závěr

I když současná česká právní úprava explicitně neupravuje předsmuvní odpovědnost, dají se jisté povinnosti v průběhu kontraktačního procesu vyvodit například z odpovědnosti za neplatnost smluvy, z informační povinnosti, z principu prevence, povinnosti předcházet sporům, respektu dobrých mravů a zákazu zneužití informací. Rovněž judikatura Nejvyššího soudu potvrdila zejména požadavek jednání v souladu s dobrými mravy, diskutabilní je ovšem otázka náhrada škody, jež přichází v úvahu zatím jen u nákladů nikoli obvyklých. V této oblasti by dle návrhu nového občanského zákoníku mělo dojít k největší změně. Kodex totiž počítá s náhradou škody a v některých specifických případech dokonce s dostatečným zadostiučiněním. Odborná veřejnost představovaná zejména Hospodářskou komorou ČR kritizuje na tomto návrhu zejména možné zneužití ze strany silnějšího předsmuvního partnera a vyjadřuje obavu z možného zneužití předmětného institutu. Zahraniční právní úprava rozebraná v tomto příspěvku akcentuje spravedlivý důvod pro ukončení předsmuvních jednání a zejména švýcarská právní teorie podtrhuje specifickou předsmuvní odpovědnost, která není ani čistě deliktivní, ani smluvní. Domnívám se, že nejde jednoznačně v této fázi příprav nového kodexu říct, zda doopravdy dojde v případě jeho schválení v současném znění opravdu k posílení autonomie vůle stran v kontraktačním procesu či nikoli. Na druhou stranu vítám explicitní zakotvení tohoto institutu, jenž by měl dle mého názoru zvýšit právní jistotu a měl by přispět k poctivému obchodnímu styku.

Literature:

- Hulmák, M.: Uzavírání smluv v civilním právu, Praha: C.H.Beck, 2008, 203 stran, ISBN 978-80-7400-062-1
- Bartošek, M.: Encyklopedie římského práva, Praha: Academia, 1994, 471 stran, ISBN 80-200-0243-X.
- Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P.: Kurs obchodního práva. Obchodní závazky, Praha:C.H.Beck, 2003, 603 stran, ISBN 80-7179-746-4.
- Légier, G.: Droit civil. Les obligations, Paříž: Éditions Dalloz, 2005, 221 stran, ISBN 2-247-06312-8.
- Tercier, P.: Le droit des obligations, Zurich: Schulthess Médias Juridiques SA, 2004, 385 stran, ISBN 3-7255-4843-9.
- K předsmuvní odpovědnosti [cit 06-05-2009]
http://www.profipravo.cz/index.php?page=article&id_category=11&id_article=244660&sum=8bd89e37

- Knapová, J.: Nová kolizní úprava mimosmluvních závazků na komunitární úrovni [cit 06-05-2009] <http://www.epravo.cz/top/clanky/nova-kolizni-uprava-mimosmluvnich-zavazku-na-komunitarni-urovni-54994.html>
- Věcný záměr občanského zákoníku (kodifikace soukromého práva) [cit 07-05-2009] <http://nett.aid.cz/sbornikOZ/textydown/vecnyzamerovz.rtf>
- Návrh občanského zákoníku před zasláním do připomínkového řízení [cit 08-05-2009] <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>
- Návrh občanského zákoníku pro zpracování připomínek [cit 08-05-2009] <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>
- Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku [cit 08-05-2009] <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>
- Připomínky k materiálu Ministerstva spravedlnosti ČR (Návrh občanského zákoníku) [cit 19-04-2009] http://www.hkcr.cz/Files/P%C5%99ipom%C3%ADnkov%C3%A1n%C3%AD%20z%C3%A1kon%C5%AF/Materialy/78_P%C5%99ipom%C3%ADnky%20HK%20%C4%8CR_Ob%C4%8Dansk%C3%BD%20z%C3%A1kon%C3%ADk_final.pdf

Reviewer:

Karel Marek

Contact – email:

lenkadou@seznam.cz